

WALDEMAR GRABOWSKI (Warszawa)

Sądy Kapturowe Delegatury Rządu na Kraj. Przyczynek do działalności Polskiego Państwa Podziemnego

Organizacja i działalność sądownictwa Polskiego Państwa Podziemnego w latach 1939-1945 pomimo istniejącej już literatury nie została dokładnie zbadana i opisana. Szereg zagadnień z tego zakresu czeka na gruntowne badania. Jednym z takich zagadnień jest sprawa powołania sądów kapturowych Delegatury Rządu RP na Kraj.

Komitet Ministrów dla Spraw Kraju 16 kwietnia 1940 roku uchwalił, że w kraju mają powstać dwa rodzaje sądów kapturowych: jeden dla ZWZ i drugi przy delegatach rządu (głównym i okręgowych). Miały one rozpatrywać przestępstwa popełnione przez osoby nie wchodzące w skład organizacji wojskowej. Do ferowania wyroków na funkcjonariuszy aparatu okupacyjnego upoważniono sądy delegackie. Każdy wyrok śmierci musiał być zatwierdzony przez delegata właściwego szczebla. Tam, gdzie delegatury jeszcze nie istniały, funkcję sądownictwa cywilnego przejąć miał tymczasowo ZWZ. Egzekucję postanowień sądów powierzano oddziałom ZWZ¹. Niestety brak protokołów z posiedzeń KSK z tego okresu uniemożliwia nam prześledzenie toczącej się wówczas dyskusji na temat organizacji i zakresu działania sądownictwa kapturowego².

W *Kodeksie Sądów Kapturowych* opracowanym przez paryską KG ZWZ w maju 1940 roku stwierdzano: „Sądy Kapturowe ZWZ na terenie okupacji powołane są do sądenia i wyrokowania w wypadkach zbrodni zdrady, szpiegostwa, denuncjacji oraz nieludzkiego prześladowania i krzywdzenia ludności

¹ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. I: wrzesień 1939 – czerwiec 1941, Londyn 1970, s. 220.

² Na sześć posiedzeń KSK, jakie miały miejsce od 15 kwietnia do 16 maja 1940 r. aż z pięciu nie zachowały się protokoły. Znany jest jedynie protokół z posiedzenia w dniu 24 kwietnia, lecz było to posiedzenie nietypowe, gdyż poświęcone w całości sytuacji panującej na Wileńszczyźnie. W posiedzeniu brali udział zaproszeni goście, co niewątpliwie spowodowało ograniczenie tematyki dyskusji do tematu zasadniczego posiedzenia.

polskiej”³. Zgodnie z tymi postanowieniami kodeksu komplet sądzący składał się z trzech sędziów, z których jeden musiał być sędzią zawodowym lub adwokatem, a co najmniej posiadać wykształcenie prawnicze. Sąd orzekał na podstawie zeznań świadków i innego rodzaju dowodów (dokumentów, fotografii, opinii biegłych). Rozprawa była tajna i o wezwaniu bądź doprowadzeniu oskarżonego decydował przewodniczący sądu. Nieobecnego oskarżonego bronił wyznaczony w tym celu obrońca. Od wyroku skazującego nie przysługiwało odwołanie. Wyrok był zatwierdzany przez odpowiedniego delegata. Fakt nieobecności oskarżonego na rozprawie stanowił główny problem w toczących się w delegaturze dyskusjach nad sprawami sądownictwa. Warto odnotować, iż w pierwotnym projekcie Kodeksu Sądów Kapturowych dopiero później dopisano „ZWZ”, znajdowały się także zapisy odnoszące się do sądów kapturowych przy Delegatach Rządu. W punkcie drugim projektu Kodeksu omawiającym zakres działalności odnotowano, iż będą one funkcjonowały poza sądami kapturowymi ZWZ: „d/ Sąd Kapturowy przy Delegacie Głównym Rządu – dla terenu Okręgu Delegata Okręgowego, w którym znajduje się Delegat Główny Rządu. e/ Sądy Kapturowe przy Delegatach Okręgowych – dla Okręgu każdego Delegata Okręgowego”⁴.

W punkcie piątym, mówiącym o przewodniczących poszczególnych sądów, znajdowały się następujące zapisy: „Przewodniczącym Sądu Kapturowego przy Delegacie Głównym Rządu jest Delegat Główny Rządu. Może on czynności swoje zlecić najbliższemu Delegatowi Okręgowemu.

Przewodniczącym Sądu Kapturowego przy Delegacie Okręgowym jest właściwy Delegat Okręgowy”.

I wreszcie w punkcie dwunastym, mówiącym o zatwierdzaniu wyroków sądów kapturowych, widniały w projekcie zapisy: „Wyroki skazujące Sądu Kapturowego przy Delegacie Głównym Rządu i Sądów Kapturowych przy Delegatach Okręgowych zatwierdza Delegat Główny Rządu”. Ten zapis rodził pewną sprzeczność, gdyż Główny Delegat Rządu będący w myśl projektu przewodniczącym Sądu Kapturowego działającego przy nim – miał jednocześnie zatwierdzać wyroki wydane przez tenże sąd.

Idea powołania w okupowanym kraju sądów kapturowych budziła różnego rodzaju wątpliwości wśród zarówno członków rządu, jak i polityków znajdujących się wówczas we Francji. Jeden z nich pisał wprost: „Uchwała Komitetu dla Spraw Kraju z 16 IV 1940. w sprawie sądów kapturowych obecnie jest mocno przedwczesna, wyroki takie mogłyby spowodować represje, niewspółmierne na Kraj, mogłyby to wchodzić w grę jedynie w momencie, gdy siła okupantów zostanie poważnie zachwiana”⁵.

³ L. Gondek, *Polska karząca 1939-1945. Polski podziemny wymiar sprawiedliwości w okresie okupacji niemieckiej*, Warszawa 1988, s. 48.

⁴ Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (IPiMS), Kol. 25/45A, Projekt Kodeksu Sądów Kapturowych. Na dokumencie widnieją liczne odręczne poprawki oraz pod tekstem zapis „3.V.40 R”.

⁵ IPiMS, PRM 25, k. 66, Pismo J.H. z 26 IV 1940 r.

W ciągu maja 1940 roku w Wydziale Społecznym (Krajowym) Prezydium Rady Ministrów został opracowany prezentowany poniżej projekt Kodeksu Sądów Kapturowych przy Delegatach Rządu. W jego treści znajdujemy kilka istotnych zmian dotyczących organizacji oraz zakresu działania tych sądów. Pierwszą zmianą jest rozszerzenie zakresu działania Sądu Kapturowego przy Delegacie Rządu na okupację. Stanowisko Głównego Delegata Rządu było równoznaczne z Komendantem ZWZ na okupację, co w tym projekcie znalazło wyraz w zapisie wprost o Delegacie Rządu na okupację. Dodajmy tutaj, iż planowano powołanie najpierw dwóch, a ostatecznie trzech takich delegatów. Jeden z nich miał sprawować swój urząd na terenie ziem zachodnich II Rzeczypospolitej, włączonych przez Niemców w obszar III Rzeszy. Drugi, mający siedzibę w Warszawie, sprawował urząd na obszarze Generalnego Gubernatorstwa. I wreszcie trzeci, z siedzibą we Lwowie, miał sprawować tę funkcję dla ziem wschodnich, przyłączonych decyzją okupanta do terenów ZSRR. 3 grudnia 1940 roku premier gen. Władysław Sikorski mianował: Adolfa Bnińskiego („Białoń”) Głównym Delegatem Rządu na ziemie zachodnie, oraz Cyryła Ratajskiego („Wrzos”) na tereny Generalnego Gubernatorstwa. Trzeci Główny Delegat Rządu nie został wówczas powołany, a po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w czerwcu 1941 roku zniknęła konieczność tworzenia oddzielnego urzędu dla Kresów Wschodnich.

W prezentowanym projekcie Kodeksu Sądów Kapturowych przy Delegatach Rządu znajdujemy również zapisy o „Delegatach Rządu na obszar” oraz o „obwodzie”, w którym ma siedzibę Delegat. Znajdujemy tu nawiązanie do toczącej się wówczas dyskusji odnośnie, organizacji sieci Delegatów Rządu w kraju. Ponieważ istniały tutaj pewne różnice pomiędzy wojskowymi a politykami, 16 kwietnia Komitet Ministrów dla Spraw Kraju podjął uchwałę w sprawie zasięgu terytorialnego działania Delegatów Rządu. Zwracano w niej uwagę na celowość dostosowania podziału politycznego (administracyjnego) kraju do podziału ZWZ na obszary i okręgi.

Jak widzimy, odstępiono również od projektu stawiania na czele sądów, w roli ich przewodniczących, Delegatów Rządu – proponowano kierować do tej pracy ich zastępców. Natomiast odpowiedni Delegat mianował zarówno zespół orzekający Sądu Kapturowego, jak i prokuratora.

Jak wynika z prezentowanych dokumentów projekt kodeksu nie został nawet rozpatrzony przez prof. Stefana Glasera z Ministerstwa Sprawiedliwości. Zapowiedź szybkiego opracowania projektu Dekretu Prezydenta RP o przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu państwa również nie została zrealizowana.

W marcu 1941 roku gen. Władysław Sikorski w depeszy do gen. Stefana Roweckiego w związku z likwidacją Igo Syma określał zakres akcji czynnej i nakazywał ścisłą współpracę z delegatem rządu: „2) Przypominam, że: a) organizacja wojskowa prowadzi akcję terrorystyczną z własnej inicjatywy tylko w ramach obrony własnej, b) wyroki śmierci wydane przez sądy kapturowe Związku podlegają zatwierdzeniu przez Delegata Rządu, c) wykonanie wyro-

ków śmierci, wydanych przez inne sądy na osoby nie należące do organizacji wojskowej, może być powierzona Związkowi jedynie przez Delegata Rządu, d) ogólna akcja terrorystyczna, wykraczająca poza ramy koniecznej ochrony Związku, może być nakazana tylko przez Delegata Rządu i ma być prowadzona ściśle w myśl jego wskazówek. 3) Delegat Rządu i Komendant organizacji wojskowej w kraju uzgadniają celowość akcji terrorystycznej, przy czym obowiązani są zawsze rozważyć, czy nie lepiej poniechać tego rodzaju aktów terroru, jak zabójstwo Igo Syma, ze względu na ofiary, jakie za sobą pociągają. Akcji terrorystycznej «dzikiej» należy przeciwdziałać⁶.

Brak zdecydowanych wytycznych ze strony rządu RP w Londynie w sprawie cywilnego sądownictwa spowodował podjęcie takich prac już samodzielnie w okupowanym kraju. Delegat Rządu Cyryl Ratajski i Leopold Rutkowski (dyrektor Departamentu Spraw Wewnętrznych Delegatury) brali udział w posiedzeniu Politycznego Komitetu Porozumiewawczego 10 maja 1942 roku⁷, w trakcie którego przedstawiono regulamin sądów specjalnych opracowany przez Departament Sprawiedliwości.

Na przełomie 1942 i 1943 roku przedstawiciele KG AK uzgadniali z Departamentem Sprawiedliwości Delegatury Rządu zastąpienie w okresie powstania sądownictwa powszechnego przez sądownictwo polowe⁸.

Cywilne Sądy Specjalne były organizowane na terenie kraju począwszy od listopada-grudnia 1942 roku, kiedy utworzono pierwszy CSS w Warszawie. Zadania sądów cywilnych określał statut CSS, w którym zapisano: „Do ścigania przewidzianych w przepisach karnych przestępstw polegających na działaniu na korzyść okupanta bądź na szkodę państwa i narodu polskiego, popełnionych bądź usiłowanych po 1 IX 1939 roku, powołuje się sądy specjalne przy delegaturach okręgowych⁹”. Od drugiej połowy 1943 r. CSS organizowano w siedzibach inspektoratów AK¹⁰.

Równocześnie z tworzeniem sądów przystąpiono do formowania Kolegiów śledczo-oskarżających¹¹. Miały być dwa ich rodzaje, dla danego terytorium oraz dla spraw określonego środowiska. Kolegia składały się z trzech osób, a ich zadaniem było zbieranie materiałów śledczych odnośnie do działalności: wrogiej lub szkodliwej dla narodu lub państwa polskiego, nie licującej z godnością obywatela polskiego, sprzecznej z zasadami solidaryzmu narodowego. Po przeprowadzeniu dochodzenia orzekano: przestrzeżenie sprawcy przed dalszym kontynuowaniem podobnej działalności, postawienie sprawcy w stan

⁶ Studium Polski Podziemnej w Londynie (SPP), MSW, t. 74, Depesza „Godziemby” z 21 III 1941 r., k. 16.

⁷ Archiwum Akt Nowych (AAN), 199/1, Protokół z posiedzenia PKP 10 V 1942 r., k. 4.

⁸ *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. II: *czerwiec 1941 – kwiecień 1943*, Londyn 1973, s. 440, Meldunek organizacyjny nr 190 za czas od 1 IX 1942 do 1 III 1943 r.

⁹ L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 168.

¹⁰ AAN, 202/VIII-1, Postanowienie w sprawie Cywilnych Sądów Specjalnych na obszarze inspektoratów, k. 33.

¹¹ *Ibidem*, 203/VIII-1, Zasady działania kolegiów śledczo-oskarżających, k. 35.

oskarżenia (przed CSS?), ostrzeżenie właściwego środowiska przed sprawcą. Kolegia miały się kierować w pracy wskazówkami pełnomocnika głównego delegata rządu ds. walki cywilnej. Od 1943 roku rolę kolegiów przejęły Komisje Sądzące KWC (KWP). Ich celem było usuwanie szkodliwych objawów życia społecznego pod okupacją przez piętnowanie czynów jednostek lub grup niezgodnych z racją stanu państwa i narodu polskiego oraz z godnością narodową. Komisje sądzące składały się z przewodniczącego, dwóch sędziów i rzecznika KWC, który brał udział w posiedzeniu w charakterze oskarżyciela, bez prawa udziału w ferowaniu wyroku. Komisje orzekały kary: upomnienia, nagany albo infamii. Upomnienie stosowano w przypadkach lżejszych wykroczeń, co do których można było sądzić, że zostały popełnione lekkomyślnie. Naganą karano czyny mniejszej wagi, stanowiące jednak świadome i poważne wykroczenie. Infamię orzekano w razie poważnych wykroczeń, stojących w sprzeczności z interesami państwowymi i narodowymi Polski. W 1944 roku wprowadzono dodatkowe kary: chłosty i szkody na majątku. Karę chłosty orzekano w stosunku do osób niewrażliwych na kary moralne, jednak jej wymierzenie nie mogło pociągnąć za sobą ciężkiego zranienia czy śmierci skazanego¹².

Jeszcze w lipcu 1943 roku został opracowany dokument *Organizacja Kierownictwa Walki Podziemnej*: „1. Na mocy porozumienia z Pełnomocnikiem Rządu na Kraj obejmują z dniem 15 VII kierownictwo całości walki z okupantem. W zakresie oporu społecznego będzie ją prowadził zgodnie z dyrektywami Pełnomocnika Rządu i dezyderatami Kraj[owej] Reprezentacji Politycznej. 2. Z dniem 15 lipca dotychczasowe Kierownictwo Walki Konspiracyjnej i Kierownictwo Walki Cywilnej zostają zastąpione przez Kierownictwo Walki Podziemnej (KWP), które zapewnić ma jednolite i sprawne prowadzenie akcji: dywersji (KW), «N», propagandy i oporu społeczeństwa. Czynniki cywilny będzie reprezentowany w moim sztabie przez przydzielonego mi przez Pełnomocnika Rządu jego «przedstawiciela dla spraw oporu wobec okupanta». Ten przedstawiciel będzie regulował działalność współpracujących w tej dziedzinie ugrupowań politycznych i organizacji społecznych i zawodowych oraz współdziałanie organów Pełnomocnika Rządu. Jako organ inicjatywy, opiniodawczy i wykonawczy, działa przy nim «Centralny Komitet Oporu Społecznego», złożony z przedstawicieli stronnictw stanowiących Kraj[ową] Reprez[entację] Pol[ityczną] oraz z przedstawicieli SOS¹³. 3. Analogicznie Komendanci

¹² Ibidem, 202/XXII-3, k. 19-20.

¹³ Społeczna Organizacja Samoobrony powstała w grudniu 1942 r. (zatwierdzenie statutu 4 grudnia), skupiała organizacje polityczne i społeczne, których przedstawiciele nie wchodzili w skład PKP: ChOW „Raclawice”, FOP, KZW, Pobudka, PZW, SD, Unia, ZOR – ZS BN WBBH, III/100/18, Tymczasowy statut organizacyjny Społecznej Organizacji Samoobrony (S.O.S.); A.K. Kunert, *Ilustrowany przewodnik po Polsce podziemnej 1939-1945*, Warszawa 1996, s. 580. Organizacja była częściowo finansowana przez delegaturę. Tylko w okresie maj-czerwiec 1943 r. pobrała z jej kasy 150 tys. zł – AAN, 202/XVII-2, Sprawozdanie z kontroli „Ula” za okres maj-czerwiec 1943 r., k. 56-57.

Okręgów obejmują na swym terenie całkowite i wyłączne Kierownictwo Walki Podziemnej «Okręg[owe] KWP») i sprawują je według moich rozkazów. W sprawach lokalnych, w zakresie oporu społecznego, Komendanci Okręg[ów] stosują się do dyrektyw Okr[ęgowych] Delegatów Rządu. 4. Komendant Okręgu zwrócił się do Okr[ęgowego] Del[egata] Rz[ądu] o przydzielenie mu swego przedstawiciela dla spraw oporu wobec okupanta. Wejdzie on w skład sztabu Okręgu. Zadania tego przedstawiciela są analogiczne jak przedstawiciela w sztabie KG. 5. Przedstawiciele dla spraw oporu wobec okupanta są zależni personalnie i służbowo nadal od właściwych delegatów rządu, natomiast pod względem prowadzenia i wykonania akcji podlegają bezpośrednim rozkazom K[omendan]ta Gł[ównego] wzgl[ędnie] K[omendan]tom Okr[ęgow]. 6. Dla zapewnienia sprawności akcji ustalam, że siecią organizacji społeczno-politycznych, reprezentowanych w «Centr[alnym] Komitecie Oporu Społ[ecznego]», będą rozprawdane wyłącznie ogólne decyzje działania. Wyznaczenie rodzaju, zakresu i terminu rozpoczęcia akcji oraz szczegóły techniczne jej przeprowadzenia na terenie Okręgów – należy do K[omendan]tów Okr[ęgow]. W tym celu przedstawiciele Okr[ęgowego] Del[egata] Rz[ądu] w Sztabie Okręgu muszą mieć dobrze rozbudowaną łączność z poszczególnymi organizacjami. 7. Konspiracyjny wymiar sprawiedliwości zostaje uregulowany następująco: a) Wojskowe Sądy Specjalne rozpatrują sprawy podpadające pod ich ustalone już kompetencje i według przepisanej trybu, a mianowicie: 1) wykroczenia godzące w bezpieczeństwo Sił Zbrojnych w Kraju, 2) wykroczenia popełnione przez żołnierzy Sił Zbrojnych w Kraju. b) Pozostałe sprawy sądowe rozpatrują Cywilne Sądy Specjalne, powołane przez Okr[ęgowych] Del[egatów] Rz[ądu] i im podlegające; przedstawicielowi O[kręgowego] D[elegata] R[ządu] przy K[omendan]cie przysługuje prawo kierowania spraw do tych sądów; wykonanie wyroków tych sądów jest obowiązkiem cywilnych organów wykonawczych. K[omendan]ci Okręgów zwracają się do O[kręgowych] D[elegatów] R[ządu] o utworzenie Cywilnych Sądów Specjalnych oraz przyjdą im z pomocą w utworzeniu organów potrzebnych do wykonania wyroków. Na prośbę O[kręgowego] D[elegata] R[ządu] mogą pomóc wyjątkowo w wykonywaniu wyroków, do czasu utworzenia cywilnych organów egzekucyjnych. c) Sprawy o wykroczenia mniejszej wagi przeciw zasadom oporu wobec okupanta rozpatrują «Komisje Sądzące Walki Podziemnej», pracą których kieruje przedstawiciel Okr[ęgowego] D[elegata] R[ządu] w sztabie okręgu. «Komisje Sądzące WP» powstają w siedzibach Komendy Okr[ęgu] i w ważniejszych ośrodkach miejskich, wyznaczonych w porozumieniu K[omendan]ta Okr[ęgu] z Okr[ęgowym] D[elegatem] R[ządu]. Przypominam, że zgładzenie obywatela Rzeczypospolitej może nastąpić tylko na mocy legalnego wyroku sądowego. Wyjątkowe wypadki koniecznej akcji prewencyjnej przewidziane zostaną w instrukcji specjalnej. 8. Ustalam następujące rodzaje publikacji: I. Komunikaty KWP – zarówno bojowe, jak i z przebiegu akcji oporu społecznego. II. Obwieszczenia – a) o wyrokach

śmierci Sądów Specjalnych Cywilnych i Wojskowych, b) o wyrokach Komisji Sądzących WP. III. Zarządzenia akcji z zakresu oporu społecznego. IV. Odezwy KWP do społeczeństwa”¹⁴.

We wrześniu 1943 roku Delegat Rządu Jan Stanisław Jankowski zwrócił się do władz w Londynie z prośbą o wydanie dekretu o sądach specjalnych¹⁵. W listopadzie rząd RP wydał zarządzenie o zmianach w organizacji sądów doraźnych i postępowaniu doraźnym¹⁶. Wprowadzono sądy doraźne powoływane przez delegata rządu w miejscowościach przez niego wskazanych. Wykonywaniem ich wyroków miało zajmować się KWK (KWP). Według sprawozdania kierowników oporu społecznego w okręgowych kierownictwach walki podziemnej (dawnych kierowników WC) z lutego 1944 roku na terenie kraju istniało trzynaście CSS w okręgach: stołecznym, warszawskim, krakowskim, lubelskim, lwowskim, łódzkim i kieleckim¹⁷. Liczba komisji sądzących wynosiła ponad 30. Nie był to koniec organizacji cywilnego sądownictwa podziemnego. Jeszcze 25 maja 1944 roku powołano Komisję Sądzącą przy Powiatowym Delegacie Rządu w Zamościu¹⁸.

Prezentowane poniżej dokumenty pochodzą z kolekcji prof. Stanisława Kota, w czasie wojny m.in. Ministra Spraw Wewnętrznych oraz Ministra Informacji i Dokumentacji, przechowywanej w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie – sygnatura Kol. 25. Tekst dokumentów podajemy w brzmieniu oryginalnym. Warto odnotować, iż zachował się także rękopiśmienny projekt tego Kodeksu, z adnotacjami na marginesie świadczącymi o intensywnej pracy nad jego ostatecznym kształtem, jaką prowadzono w maju 1940 roku. Ponadto znajduje się tam również pierwotny projekt Kodeksu Sądów Kapturowych, który po wprowadzonych zmianach został zatwierdzony jako Kodeks Sądów Kapturowych ZWZ.

¹⁴ AAN, 203/XI-33, Organizacja Kierownictwa Walki Podziemnej, k. 52; I. Caban, Z. Mańkowski, *Związek Walki Zbrojnej i Armia Krajowa w Okręgu Lubelskim 1939-1944*, cz. 2: *Dokumenty*, Lublin 1971, s. 515-517.

¹⁵ W. Grabowski, *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj 1940-1945*, Warszawa 1995, il. 124.

¹⁶ SPP, MSW, t. 1A, poz. 18, Zarządzenie Rady Ministrów z 5 XI 1943 r. o zmianach w organizacji sądów doraźnych i postępowaniu doraźnym; W. Grabowski, *Delegatura Rządu...*, s. 183-185.

¹⁷ E. Duraczyński, *Między Londynem a Warszawą. Lipiec 1943 – lipiec 1944*, Warszawa 1986, s. 285-292.

¹⁸ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rkp 16756/II, k. 57, Pismo Powiatowego Delegata Rządu z 25 V 1944 r.

Dokument nr 1

[Prezydium Rady Ministrów]
Wydz. Społecz. L.dz. 64/40

31 maja [194]0

Do Pana Prof. Glasera¹
Dyrektora Dep. Sprawiedliwości
w miejscu

Prezydium Rady Ministrów przesyła w załączeniu projekt Kodeksu Sądów Kapturowych przy Delegatach Rządu z prośbą o zaopiniowanie.

Kierownik Wydziału
/Wł. Banaczyk?/

IPiMS, Kol. 25/10A.

¹ Stefan Glaser (1895-1984) prof. dr, adwokat i polityk SL; od XII 1939 do VIII 1941 dyrektor departamentu w Ministerstwie Sprawiedliwości i p.o. kierownika tegoż Ministerstwa do VII 1940; w l. 1941-1945 poseł RP przy rządach belgijskim i luksemburskim w Londynie, a następnie w Brukseli.

² Władysław Banaczyk (1902-1980) polityk ludowy; ps. „Orkan”; od 1926 członek PSL „Piast”, następnie SL; od IV 1940 do II 1942 kierownik Wydziału Społecznego PRM; w l. 1942-1943 wiceprzewodniczący Rady Narodowej; od VII 1943 do XI 1944 Minister Spraw Wewnętrznych w rządzie Stanisława Mikołajczyka. Po powrocie do Polski w l. 1945-1949 członek Rady Naczelnej PSL/ZSL i w l. 1945-1952 poseł do KRN i na Sejm.

Dokument nr 2

projekt
Kodeks Sądów Kapturowych
przy
Delegatach Rządu.

1/ Sądy Kapturowe powołane są do sądenia i wyrokowania w wypadkach zbrodni zdrady, szpiegostwa, prowokacji, denuncjacji oraz nieludzkiego prześladowania i krzywdzenia ludności polskiej.

2/ Kompetencji Sądów Kapturowych przy Delegaturach Rządu nie podlegają członkowie Z.W.Z.

3/ Sądy Kapturowe na terenie okupacji istnieją przy Delegacie Rządu na okupację, oraz przy każdym Delegacie Rządu na obszar i fungują w siedzibie odnośnego Delegata.

Sąd Kapturowy funguje również przy Ministrze R.P. kierującym działem organizacyjnej i politycznej łączności z Krajem oraz przy Delegatach Rządu w skupiskach emigracji.

4/ Sądy Kapturowe rozpatrują zbrodnie dokonane lub ujawnione na właściwych im terenach, jeżeli sprawca znajduje się lub może się znaleźć [sic] na tymże terenie.

5/ Jeżeli w danym obwodzie ma swą siedzibę Delegat Rządu na okupację, wówczas w obwodzie tym funguje jedynie Sąd Kapturowy przy Delegacie Rządu na okupację.

6/ Każdy Sąd Kapturowy składa się z Zespołu orzekającego i prokuratora. W skład zespołu orzekającego wchodzi przewodniczący i dwóch sędziów.

7/ Członków zespołu orzekającego i prokuratora mianuje Delegat Rządu na okupację względnie obwód, zależnie od tego, przy którym z tych delegatów dany zespół ma fungować. Członków zespołów orzekających i prokuratorów dla Sądów Kapturowych działających przy Ministrze kierującym działem organizacyjnej i politycznej łączności z Krajem oraz przy Delegatach Rządu w skupiskach emigracji mianuje tenże Minister względnie odnośni delegaci.

8/ Członków Sądów Kapturowych mianują Delegaci Rządu z pośród obywateli nieposzlakowanych posiadających potrzebne przygotowanie fachowe, przy czym na przewodniczących Sądów, powinni Delegaci o ile możliwości powoływać swoich zastępców.

9/ Dochodzenie wszczyna prokurator na skutek: doniesienia urzędowego lub prywatnego także anonimowego o dokonanej zbrodni podlegającej rozpatrzeniu przez Sądy Kapturowe, na skutek polecenia Delegata Rządu wreszcie na podstawie własnych wiadomości o dokonaniu takich zbrodni.

10/ W wypadku gdy dochodzenie da wynik pozytywny, prokurator sporządza akt oskarżenia i przekazuje go wraz z aktami dochodzenia przewodniczącemu Sądowi Kapturowego, wskazując zarazem dowody, jakie na rozprawie przeprowadzić należy.

11/ Przewodniczący Sądu Kapturowego niezwłocznie po otrzymaniu akt dochodzenia i aktu oskarżenia prokuratora rozpisuje termin i wyznacza miejsce rozprawy. Wezwanie na rozprawę świadków i przeprowadzenie dowodów wskazanych przez

prokuratora zależy wyłącznie od Przewodniczącego Sądu przyczym Przewodniczący może też zarządzić przeprowadzenie innych dowodów niezawnioskowanych przez prokuratora.

12/ Rozprawa, jak i dochodzenia są tajne i odbywają się w zasadzie w nieobecności oskarżonego. Oskarżony doprowadzony będzie tylko w dogodnych okolicznościach na zarządzenie Przewodniczącego, według jego uznania i to wyłącznie wtedy, kiedy istnieje prawdopodobieństwo, że oskarżony może złożyć ważne zeznania; doprowadzenie oskarżonego może nastąpić tylko wtedy, jeżeli nie będzie to zagrażało bezpieczeństwu Sądu. Dla obrony interesów nieobecnego oskarżonego na rozprawie, Przewodniczący z urzędu nazaczy obrońcę oskarżonego z pośród osób wymienionych w art. 8.

13/ Przewodniczący prowadzi rozprawę, zaprzysięga świadków i udziela głosu stronom. Po otwarciu rozprawy jeden z członków zespołu odczytuje akt oskarżenia i streszcza wyniki dochodzeń. Po przeprowadzeniu dowodów przewodniczący udziela głosu prokuratorowi i obrońcy względnie oskarżonemu. Protokół rozprawy sporządza członek zespołu sądującego nie będący referentem sprawy.

14/ Po zamknięciu rozprawy Sąd bez prokuratora odbywa naradę poczym wyrok zapada na podstawie bezwzględnej większości głosów. Wyrok Sądu Kapturowego orzeka jedynie co do winy. Podstawę wyroku stanowi całokształt okoliczności ujawnionych w toku przewodu sądowego. Wyrok skazujący winien być wydany z wielką ostrożnością i tylko na podstawie niewątpliwych faktów i dowodów. Wyrok winien zawierać krótkie uzasadnienie, które nie może przytaczać żadnych nazwisk. Po ukończeniu narady i sporządzeniu uzasadnienia wyroku, przewodniczący odczytuje wyrok z uzasadnieniem wobec prokuratora i obrońcy względnie oskarżonego.

15/ Wyrok skazujący wraz z aktami sprawy zostaje bezzwłocznie przekazany do zatwierdzenia odnośnemu delegatowi Rządu, przy którym Sąd Kapturowy funkcjonuje. W razie zatwierdzenia wyroku odnośny Delegat Rządu na terenach okupowanych oddaje wyrok do wykonania komendantowi okupacji.

16/ Zatwierdzony wyrok Sądu Kapturowego jest ostateczny i prawomocny i nie przysługuje od tego wyroku żaden środek prawny.

17/ Jeżeli został wydany wyrok uniewinniający z tej tylko przyczyny, że czyn oskarżonego nie stanowi zbrodni podlegającej rozpatrzeniu Sądu Kapturowego, natomiast stanowi przestępstwo ścigane przez inne Sądy organizacyjne, przewodniczący przekazuje sprawę właściwemu Sądowi organizacyjnemu do rozpatrzenia nie udzielając mu jednak akt rozprawy przed Sądem Kapturowym.

18/ Akta każdej sprawy winny być przechowywane w miejscu i w sposób określony przez przewodniczącego danego sądu.

19/ Zarówno dochodzenia, jak i postępowanie przed Sądem winne cechować szybkość postępowania bez uszczerbku jednak dla należytego wyświetlenia sprawy.

Dokument nr 3

MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI
L.dz. 15/1940/Tj.

ANGERS, dnia 31 maja 1940.
TAJNE

Do
Prezydjum Rady Ministrów
w Angers

W odpowiedzi na pismo Prezydjum Rady Ministrów z dnia 31 bm., Wydz. Społ. L.dz. 64/40, Ministerstwo komunikuje, że przesłany projekt sądów przy Delegatach Rządu nie może być przedmiotem czy to rozważań prawnych czy też oceny prawnej.

Ze swej strony Ministerstwo wystąpi w najbliższym czasie z projektem dekretu Prezydenta Rz. o przestępstwach przeciwko bezpieczeństwu państwa, który w pewnej mierze będzie czynił zadość intencjom autorów projektu, nadesłanego z Prezydjum.

Za MINISTRA
/Prof. Stefan Glaser/

IPiMS, Kol. 25/10A.

